

ցուցնելով ըստ . “ Ե՛հա ասոնց դէմ
պիտի պատերազմիք ” . անոնց հարուստ
կողոպուտն ալ ցուցնելով “ Ե՛հա ասոնց
համար է որ պիտի պատերազմիք ” :

Հիսուն տարի է որ Վաղղիան բոլոր
Եւրոպայի դէմ մեծամեծ պատերազմ-
ներ ըրաւ . մեծամեծ յաղթութիւններ
ըրաւ , մեծամեծ ձախորդութիւններ
ալ ունեցաւ . յիշեցէք թէ ինչ մար-
դիկ էին ան երկար ու ահաւոր փոր-
ձանքներուն դիմացողները : Ե՛ն պատե-
րազմողներուն մեծ մասը որ իրենց ըն-
տանեացը անխոհեմութեամբ մեղկու-
թեան ու փափկութեան մէջ մեծցեր
էին , հիւանդանոցներուն մէջ մեռան ,
և բնական կազմուածքնին իրենց դիւ-
ցազնական քաջութեանը հաւասար չի
գտնուեցաւ : Ե՛նդհակառակն անոնք որ
զինուոր գրուելէն առաջ ալ զեղխու-
թեան ինչ ըլլալը չէին զիտեր , որը
պատերազմի մէջ մեռան քաջութեամբ ,
որն ալ դեռ կենդանի են՝ առած վեր-
քերնուն ազնիւ սպիներովը ծածկուած ,
որ թէ քաջութեան և թէ իրենց հայ-
րենասիրութեանը մէյմէկ փառաւոր
նշաններ են : Ե՛ն մոռնաք , սիրելի որ-
դեակք , որ մարդս չգիտեր թէ աստե-
նով գլխուն ինչէր կրնան գալ . նոյնպի-
սի վտանգներ , նոյնպիսի աշխատանք-
ներ թերևս ձեզի ալ հանդիպին . ուս-
տի պէտք է առաջուց պատրաստուիլ
ձախորդութեան դէմ պատերազմելու ,
և այնպիսի սովորութիւններ չունենալ
որ կեանքերնիս կրնան կարճեցընել , և
կամ սրտերնիս երկար ու դառն ցաւե-
րով լեցընել :

Եւրոջութեան կանոնները կը սորվե-
ցընեն մարդուս թէ իր առողջութիւ-
նը պահելու համար ինչ զգուշութիւն-
ներ պիտի ընէ . ուստի ոչ միայն ան
կանոնները գիտնալ պէտք է , հապա
նաւ չափէն դուրս չելլել , և իր անձին
յաղթելու կարողութիւն ունենալ :

Արչափ որ ժողովուրդ մը խելացի ,
չափաւոր ու բարեպաշտ է , իրեն հա-
մար առողջութեան կանոնները այնչափ
աւելի դիւրին կ'ըլլան . բայց նոյն կա-
նոնները շատ դժուար կու գան ու շատ

ալ կը ճգճղին՝ երբոր զեղխութիւնը
մարդկային ընկերութեան մէջ տիրած
ու հաւատոյ և հին սովորութեանց
յարգը դացած ըլլայ :

Եւրոջութեան կանոնները ու Բժշկական
արհեստը իրարմէ շատ տարբերութիւն
ունին . առջինը հիւանդութեանց առ-
ջևը կ'առնէ , իսկ երկրորդը հիւանդու-
թիւնները կը փարատէ ու կը բժշկէ :

Եւրոջիկ բնական , գովելի ու օգ-
տակար մեծարանք մը ունեցեր են ա-
մէն աստէն իրենց մեռելներուն . և աս
պատճառաւ բժշկութիւնը երկար ժա-
մանակ յառաջադիմութիւն չըրաւ : Եւ-
րոջի մը վրայ փորձեր ընելը արգիւտած
էր . մեծ ամբարշտութիւն ու գարշելի
սրբապղծութիւն կը սեպուէր ներքին
գործարանաց շարժմունքն ու հիւան-
դութեանց հետեւանքները զննելը : Եւ-
րոջի որ հիմակուան մարդիկ աս մտքին
վրայ չմտացին , ու բժշկական գիտու-
թիւնը՝ և մանաւանդ անդամահատու-
թիւնը շատ ծաղկեցաւ :

Հարկաւ լսած կ'ըլլաք , որդեակք ,
Եւրոպացուց ճիշտներուն ինչ ըլլալը .
ասոնք զմոսած մեռելներ էին , որ հի-
մայ շատ տեղ կը գտնուին , մանաւանդ
Եւրոպայի մէջ , որովհետեւ Վաղղիա-
ցիք ալ իրենց մեծ խռովութեան աստե-
նը երբոր Եւրոպոս արշաւեցին , ան-
կէց դառնալու աստէն շատ մը մոմիա
հետերնին Եւրոպա բերին : Եւ մեռել-
ները զմոսողները տգէտ մարդիկ էին ,
ինչպէս որ իրենց զմուտուն կերպէն
ալ յայտնի կ'երևնայ : Եւ իս ուղեղ
երկաթէ ճանկով մը քթէն դուրս կը
հանէին , ու ետքը գանկին մէջ խու-
կեր ու համեմներ կը լեցընէին : Եւ թու-
պիս սուր քարեր կը գտնուին . անոնց-
մով մեռելին փորը կը բանային ու փո-
րոտիքը կը պարպէին . փորուն ներսի
կողմը արմաւէ շինած գինիով կը մաք-
րէին , մէջը ջրով տորած համեմներ ու
խունկեր կը լեցընէին , և վրան եօթա-
նասուն օր անցնելէն ետքը՝ խէժի մէջ
թաթիսած կտաւով մը բոլոր մարմինը
կը պատէին : Եւ գործողութիւններն
ընելով կը կարծէին որ մոմիան իր կեն-

դանութեան մէկ մասը կը պահէ :

Բայց աս Եղիպտացիք որ բռնկու-
թեան արուեստին այնչափ տեղեկու-
թիւն չունէին , հասարակաց առողջու-
թիւնը պահելու համար շատ զգուշու-
թիւններ կ'ընէին , և աս զգուշութիւն-
ները իրենց քաղաքական ու կրօնական
օրէնքներուն ապսպրածներն էին :

Բժէն կարգի մարդկանցմէ աւելի՝
քուրմերը պարտական էին չարքաշ ու
զգուշաւոր և պահեցող կեանք անցը-
նելու : Բանջարեղէն միայն կրնային
ուտել , անոնք ալ ընդեղէն ու սոխ պի-
տի չըլլային . ընդեղէն չէին ուտեր , ու
բովհետեւ շատ մնունդ տուող կը սե-
պուի , սոխ ալ չէին ուտեր՝ որովհետեւ
ծարաւ կը բերէ . խմածնին միայն ջուր
էր : Հասարակ ժողովուրդը այնչափ
չարքաշ չէր , սակայն այնպիսի կանոննե-
րու տակ էր , որ անոնց դէմ ընողը հա-
տարակաց դատաստանին տակ կ'իյնար :
Տղաքը միշտ բաց գլխով ու բոպիկ կը
պտըտէին . և կերածնին էր միայն պը-
տուղ , արմատ և պապիր ըսուած բոյ-
սին ծուծը :

Բժէն Եղիպտացի պարտական էր ա-
միսը իրեք օր մարմինը մաքրելու փախո-
ղականներով , մաքրողականներով ու
զրեխով : Երբեք թէ աս ժողովուրդը
շատ առողջ կը սեպուէր , և մէջերնին
շատը ինչուան խոր ծերութեան կը հաս-
նէին :

Սեր կլիմաներուն տակը այնպիսի
զգուշութիւններ հարկաւոր չեն . բայց
որ և իցէ կլիմայի տակ ալ ամենահար-
կաւոր է պահել Պիւթագորասին աս
գեղեցիկ առածը սահա-ապիտոսիւն , չա-
փաւորութիւն :

Տեսակ տեսակ հիւանդութեանց վը-
րայ խօսելէս ու անոնց դէմ հարկաւոր
եղած զգուշութիւնները ցուցնելէս ա-
ռաջ՝ քիչ մը մարդուս մարմնոյն կազմու-
թեանը վրայ խօսիմ ձեզի :

Մարդուս մարմնոյն հաստատուն կը-
տորները ունենան են :

Եւսի երկայն ու մէջը ծակ սիւնակ

մը կայ սկորէ՝ քսանըջորս կտորէ ձևա-
ցած . աս կտորները ողն կամ ողանք կ'ը-
սուին , իսկ սիւնակը ողնայար : Վսա-
նըջորս ողունքը իրարու վրայ շարուած
են՝ վարէն ինչուան գանկը :

Վանկին մէջն է ուղեղը . անոր վը-
րայ ետքը կը խօսինք :

Ողունքէն դէպ 'ի երկու կողմը տա-
սուերկու զոյգ կամարաձև սկորներն
կան , որ կող կ'ըսուին :

Ողնայարին վերի ու վարի կողմերէն
ձեռքի ու ոտքի սկորները երկնցած
են , որոնց ծայրերը հինգ հինգ մատուը
ներով կը լմննան :

Եւ աս հաւաքաբանութեան ունեւոյ ը-
սուածը :

Սկորներուն վրայ ջղոտ թաղանթ
մը կայ որ ունեւոյն կ'ըսուի :

Եւ տեղուանքն որ սկորները իրա-
րու մէջ կը մտնեն , ճերմակ գունով
դիւրաթեք ու առաձգական նիւթ մը
կայ , որ աճաւ կամ կ'աճի կ'ըսուի :

Սկորներուն իրարու հետ միացած
տեղուանքը կ'ըսուին յօդաւած :

Ողնայարին ու գանկին մէջ կակուղ
նիւթ մը կայ կէս մը ճերմակ , կէս մը
մթնագոյն ճերմակ . ողնայարին մէջի-
նը ծած կ'ըսուի , իսկ գանկին մէջինը
ուղեղ :

Մարդուս մարմնոյն նիւթական կե-
նաց գլխաւոր գործարանը ուղեղն է կ'ը-
սեն . և ասիկայ ողնայարի ծուծին զը-
խաւոր արմատը կրնայ սեպուիլ : Ող-
նայարի ծուծն ալ այնչափ հարկաւոր
բան է , որ ողնայարին վերի կողմերը
կերպով մը փնասուելուն պէս՝ մահ կը
պատճառի . վարի կողմերն ալ թէ որ
կերպով մը վիրաւորուին՝ նախ մօտ ե-
ղած անդամները կը չորնան , ետքն ալ
զանազան ցաւեր ու ինչուան մահ կը
պատճառեն :

Մարմնոյն մէջ անհամար թելեր կան ,
որ իրարու հետ կը կը կամ երկայ-
նաձև միացած որ ըլլան՝ կ'ըսուին մկ-
նաւոր , և սովորաբար Բ : Եւ մկանանց
մէջ կը մտնեն ջղերն ու անոնց անթիւ

Ճիւղերը և շարժմունք կու տան մկանդներուն : Սղերուն ամէնքն ալ ուղեղին հետ հաղորդակցութիւն ունին :

Երբ ու շնչերակ կ'ըսուին ան անցքերը՝ որոնց մէջ արիւնը շրջան կ'ընէ :

Սարգս ծնանելուն պէս արիւնը որ անդէն առաջ կուգայ, շնչառութեամբ դրսի օդուն թթուածինը կը ծծէ . առողջ կարմիր գոյն մը կ'առնէ, և այնպիսի յատկութիւն մը կ'ունենայ, որով մարդուս կենդանութեանը պատճառ կ'ըլլայ : Արտէն ելլելէն ետքը արիւնը լայն անցքի մը մէջ կը մտնէ որ շնչերակ կ'ըսուի, և անհամար ճիւղեր բաժնուելով՝ բոլոր մարմնոյն մէջ կը տարածուի : Երբոր արիւնը մարմնոյն մէջ շրջան ընելէն ետքը երակներուն մէջ կը հասնի, իր թթուածնին հետ կարմրութիւնն ու կենդանարար յատկութիւններն ալ կը կորսնցնէ ու կը սենայ : Ետքը նորէն արագ ընթացքով մը դէպի սիրտը կը վազէ, հոն նորէն թթուածին կը ծծէ, իր յատկութիւնները կ'առնէ ու նորէն շնչերակներուն մէջ կը մտնէ : Եւ ևս շնչառութեան ըստածը : Երակներուն սկիզբը և շնչերակներուն վերջը չիմացուիր թէ ուր տեղ է :

Սրտի բոլոր մարմնոյն դրսի կողմը գոցող ծածկոյթն է, և չորս խաւէ կամ կարգէ ձևացած է : Եւ զինքն է՝ կամ մաշկ կ'ըսուի . երկրորդը ջղերուն ամենաբարակ թելերովը ձևացած թաղանթ է, երրորդը ծակ ծակ հիւսուած ամենաբարակ մաշկ մըն է, և չորրորդը որ ներքին մաշկ կ'ըսուի, հաստատուն կապերով մէկալնոնց վրայ կպած բարակ թաղանթ է :

Սարգուս բերնին, քթին, աչուրնէրուն ու ականջներուն մէջի մորթը ուրիշ ամէն տեղիներէն աւելի զգայուն ու միշտ խոնաւ է, անոր համար խոնաւաթ լաղանի կ'ըսուի : Եւ մորթը ան կերպով տարածուած է որ մէկ կողմէն շնչառութեան անցքը կը ձևացնէ, մէկալէն կոկորդին ներսի կողմը կը պատէ : Սարգուս բոլոր մորթն ալ շօշափելեաց գործարան է . քթին մէջի խո-

նաւուտ թաղանթը հոտառութեան գործարանն է, ինչպէս որ համառնողն ալ բերնին վերի կողմին մաշկն է որ խոտի՝ կ'ըսուի, ձայն լսողը ականջին ներսի կողմն է . դրսի բաներն ալ տեսնողը աչքին մէջի ցանցաթաթ ըստած զգայուն թաղանթն է :

Եւ ըսածներէս կը հասկըցուի որ մարդս հինգ զգայարանք ունի, և թէ առանց ասոնց մեր հոգին չկրնար աշխարհքիս վրայ ինչպէս որ պէտք է ապրիլ, և աս զգայարանքներն են լսելիք, Կենսանշիք, Կոտորելիք, ճաշակելիք ու շօշափելիք :

Եւ ատ յանցաւոր կ'ըլլանք, որդեակք, թէ որ մեր պակասութեամբ աս զգայարանքներէն մէկը տկարանայ և կամ կորսուի, կամ մեր արհամարհոտ անհոգութեամբ զանոնք այնպիսի վիճակի մէջ պահելու հարկաւոր եղած զգուշութիւնները չընենք որ կարենան իրենց պաշտօնը լաւ կատարել, և կամ զանոնք խանգարենք մեր գեղեցութիւններովն ու անկարգութիւններովը որոնց առանց ամբնջալու շատ մարդիկ ետեւէ կ'ըլլան, ու չեն գիտեր որ օր մը չէն օր մը խիստ համար պիտի տան Եստուծոյ իրենց զգայարանքներուն աղէկ կամ գէշ գործածութեանը վրայ :

Ինտութիւն ամէն մարդուս նոյն խառնուածքը չէ տուած . և աս տարբերութիւնը ամէն տեղ, ամէն վիճակի ու ամէն հասակի մէջ յայտնի կ'երևնայ : Աստի պէտք է որ բժիշկ մը խառնուածքի տարբերութիւնը աղէկ գիտնայ, որոնց մէջ կ'երթայ ոչ միայն մարդուս բնական կազմուածքը, հասակն ալ հիւանդին բարոյական կիրքերը . աս ալ պիտի չմոռնայ բժիշկ մը որ նոյն միջոցները ամէն մարդու վրայ նոյն ազդեցութիւնը կամ օգուտը չեն ըներ, թէպէտ և ամէն մարդիկ ալ նոյն պատճառներու կամ հիւանդութեան տակ ըլլան :

Երբոր մէկուն կազմութեանը մէջ յատկութիւն մը կայ որ ուրիշ ամէն յատկութիւններէն աւելի զօրաւոր է,

անիկայ մասնաւոր անունով խառնուած
կ'ըսուի :

Այլ և այլ խառնուածները հմաւ
բժշկի մը խօսքին նայելով՝ եօթը տե-
սակ կրնան բաժնուիլ . այսինքն ա՛մ հար-
սական խառնուած . ք . արիւնային . ք .
հարսական արիւնային . ք . հաղաս-արիւնային .
է . հաղասային . ք . Նշային . է . մելահաղ-
ային :

Արսական խառնուածին մէջ ստա-
մոքսը մեծ ու զօրաւոր ըլլալով, մար-
սողական գործողութիւնը դիւրաւ կը
կատարուի : Այն որ լեարդը՝ որ մաղձը
զատող գործարանն է՝ աւելի զօրաւոր
է, կ'ըսուի թէ ան մարդը հաղային խառ-
նուած ունի :

Արիւնային մարդիկ սաստիկ զգայուն
են, մոքերնին բաց, շարժմունքնին յան-
կարծական, երեւակայութիւննին սուր,
ու մտածմունքնին ընդարձակ : Արժ-
քերնին ալ լայն կ'ըլլայ, երակնին լե-
ցուն, ախորժակնին բաց, մարսողու-
թիւննին դիւրին : Սովորաբար շատ
գեր չեն, բայց մարմնով բարեձև կ'ըլ-
լան :

Արիւնային խառնուածին մէջ ամէն
բանէն աւելի տիրող մասը արիւնն է,
որով և մորթը վարդագոյն կ'ըլլայ, մի-
սը առատ ու առաձգական . մարդն ալ
աշխոյժ ու դիւրափոփոխ կ'ըլլայ : Պեր-
նարտէն տը Ան Պիէր կ'ըսէ թէ աս
խառնուածքը ունեցող մարդիկը բնա-
լեան երէս առաժ արդիւն են զուարթ ա-
ռողջութիւն մը կ'ունենան ու իրենց
ամէն կարողութիւնները տեղը կ'ըլլայ :

Արթոր մէկուն ստամոքսը զօրաւոր
է, և արիւնը աղէկ շրջան կ'ընէ, ան
խառնուածքը կ'ըսուի հարսական արիւ-
նային, և ամենէն աւելի զօրաւոր է :

Աղաս-արիւնային խառնուածքին
մէջ ամենէն աւելի մասը արիւնն ու մա-
ղան է . կանանց շատին խառնուածքը
աս է, և ասիկայ ունեցողները տկար
կ'ըլլան սովորաբար :

Աղասային խառնուածքին տէր
մարդը կերակուրները դժուարաւ կը

մարսէ ու արիւնն ալ դանդաղութեամբ
կը գոյանայ . ասիկայ խառնուածքնե-
րուն մէջ ամենէն տկարն է . և սակայն
ուրիշներէն աւելի ազատ կը մնայ հի-
ւանդութիւնէ : Ս զային խառնուածք
ունեցողները սաստիկ զգայուն կ'ըլլան,
աս տեսակ խառնուածքը զանազան
կերպով մէկալ սովեւուն հետ ալ կը
միանայ, և կրնայ անոնց վրայ շատ փո-
փոխութիւններ ընել :

Արսողական գործողութիւնը երբ-
որ տկար ու դանդաղ կերպով կը կատա-
րուի, և փորոտեաց մէջ հնցած տկա-
րութիւն մը կայ, մարդուն խառնուած-
քը մաղձային կ'ըլլայ :

Այս խառնուածքներուն ամէն մէկն
ալ, սիրելի որդեակք, մեր բնաւորու-
թեանը վրայ քիչ շատ ազդեցութիւն
ունին . մեր պարտքն է աս ազդեցու-
թիւնը չափաւորել՝ մեր հոգւոյն կարո-
ղութիւնները լաւցնելով, և չմոռալ
թէ ո՛վ որ ինքզինքը մարմնոյն ձեռքը
կուտայ՝ որ ամէն տեսակ գէշ յօժարու-
թեանց աղբիւրն է, չճանչնար մարդուս
ազնուութիւնը :

Այս դասը լմնցնելէս առաջ կ'ուզեմ՝
ձեզի քիչ մը գլխաւոր գործարանաց վը-
րայ ալ խօսիլ, այսինքն ան գործարա-
նաց վրայ որ մարդուս կենդանութեա-
նը ամենահարկաւոր են :

Այս գործարաններն են աղէղը, սրտ-
հոգը, սիրտը, լոգը, լեարդը և փորորիւրը :

Արդէն քիչ մը առաջ ըսի ձեզի թէ
ուղեղը ողնայարի ծովէն ելած ու մէկ
տեղ մը ամփոփուած նիւթ մըն է . իր
կազմութիւնը անանկ փափուկ է, որ
անդամազնիւնները ինչուան հիմայ չեն
կրցած աղէկ մը հասկընալ : Այս յայտնի
է որ աս գործարանը կենդանութեան
աղբիւրն է, ու մէկալ բոլոր գործարան-
ներուն ու մարմնոյն ամէն մասանցը հետ
հաղորդակցութիւն ունի, և թէ մէկ
հատիկ գործիք է հոգւոյն՝ որ ունի ըզ-
գացումն, կամք և իմացականութիւն :

Այն հոգւոյն ազնիւ կարողութիւն
ները ուղեղին մէջն են ըսելը՝ մտածու-
թիւնը նիւթին հետ միացնել է . յան-
դգնութիւն մըն է որով կ'ուզենք իմա-

նալ ան գաղտնիքը որ Մատուած չէ ու զած մարդուս հասկըցնել. մարդկային բնութիւնը որ Մատուծոյ արարածնէրուն մէջ ամենէն գեղեցիկն է՝ իր պատուաւոր աստիճանէն վար ձգել է. այն պիտի խօսք ըսողը աւելի կ'ուզէ տղի մը նմանիլ քան թէ անհուն իմաստութիւն :

Օ գոյշ կենանք, սիրելի որդեակք, այն պիտի խօսքերէ, որ կ'ուզեն մոռցնել մեզի թէ մենք ըստ պատկերի Մատուծոյ ստեղծուած ենք, և թէ երկիրս աքսորանաց տեղ մըն է, ուսկից օր մը պիտի կանչուինք աւելի ազնիւ հայրենիք մը մտնելու :

Ստամբուր ան գործարանն է, որուն մէջ մարսողութիւնը կ'ըլլայ : Կերակուրները ստամոքսին մէջ համեմէն ետքը՝ ան գործարանին ուժովը ջրի նիւթ մը կը դառնան. վասն զի ան կերակուրներուն հետ կը խառնուին նաեւ բերնէն ինչուան ստամոքսը եղած խոնաւուտ թաղանթին դուրս տուած հեղուկները : Ընկէս մարսուած նիւթը քիչ ատենէն աղիքներուն մէջ անցնելով խախտ կը դառնայ, որ ճերմակ հեղուկ մըն է, ու կերակրոց սննդարար մասն ըլլալով՝ արիւնը անկէց կը ձեւանայ :

Երբ ըսինք թէ արիւնը սրտին մէջ կը ձեւանայ : Ը հեղուկը հեղեղի մը պէս անկէց դուրս կ'ելլէ ու շնչերակ ըսուած անցքի մը մէջ կը մտնէ. անկէց ալ անհամար ճիւղեր կը բաժնուի :

Թոք՝ սպնդանման հիւտուած մըն է, և ասոր մէջ չորս տեսակ երակներ կը մտնեն. մէյմը օդային անցք ըսուածները, որ թոքին այլ և այլ ճիւղերն են. երկրորդ՝ շնչերակներ, երրորդ՝ բուն երակներ, չորրորդ՝ մաղասային անցքեր : Ը գործարանիս մէջն է որ թոքային շնչերակներուն սեւ արիւնը օդուն հետ միանալով՝ շնչերակային արիւն կը դառնայ, ու թոքային երակներուն մէջէն նորէն դէպ ի սիրտը կը վազէ :

Կոկորդ կ'ըսուի բերնին ու քթի խո-

ռոններուն ետեւի անցքը, որ շնչառութեան և մարսողութեան անցքերուն հետ հաղորդակցութիւն ունի : Կոկորդին ներսի կողմը խոնաւուտ թաղանթ պատած է, և անոր ջղերն ու մկանունքը այնպէս կազմուած են, որ պէտք եղած ատենը ամփոփուելով՝ կերակուր կլլելու դիւրութիւն կու տայ մարդուս : Ընկէց քիչ մը վար է խաւիչ՝, որ ձայնի գործարանն է. ասոր վարի ծայրը անցք մը կայ որ խաւիչող կամ շնչափող կ'ըսուի, և ասոր մէջէն օդ միայն կ'անցնի : Վիչ մըն ալ վարով աս անցքը ուրիշ երկու ճիւղ կը բաժնուի որ խաւիչի Բլաւ կ'ըսուին, և աս բլթակները անհամար ճիւղերով թոքին մէջ կը տարածուին :

Խուչակին մկանանցը շարժմունքովն է որ ձայնին տեսակ տեսակ ելլէջնէրը կը ձեւանան :

Ետքը մեծկակ խոյլ մըն է ստամոքսին ձախ կողմը պատած : Ըտոր մէջ մեծկակ երակ մը կը մտնէ ու անհամար ճիւղեր կը բաժնուի :

Երգին ներսի խոնաւուտ երեսէն անդադար հեղուկ մը կ'ելլէ որ ճաշ կամ քիչ կ'ըսուի, և արեան լուծուէն առաջ կու գայ : Ը հեղուկը ամենահարկաւոր է մարդուս մարսողութեանը համար, այսինքն սննդարար հիւթին ձեւանալուն :

Երգի հիւանդութիւնները շատ ծանր են, ինչպէս որ ետքը կը տեսնենք :

Ըտիւ կամ փոքրիկ որ ծալք ծալք կեցած է, մարդուս բոլոր հասակին վեցէն ինչուան ութը երկայնութիւն ունի :

Կործի կամ լանջ կ'ըսուի՝ մարդուս վզէն ինչուան փորը եղած կտորը. կուրծքին ներսի կողմը բարակ թաղանթ մը պատած է որ թոքին հետ կապակցութիւն ունի, և անթիւ մաղասային անցքեր կան վրան. կուրծքին մէջն են շնչառութեան ու արեան շրջանին գլխաւոր գործարանները, այսինքն թոքերն ու սիրտը : Կուրծքին ետեւի կողմը ողնայարի ոսկորներն են, երկու դին

կողերը, առջևը կուրծքի տախտակը. իսկ փորէն բաժնուած է սրտի կամ ստամոքսի սրտի ըստած մկանով մը:

Այ տեսնէք, սիրելի որդեակք, որ մարդուս մարմնոյն կազմութեանը ու գործարաններուն վրայ ձեզի տուած տեղեկութիւնս խիստ անկատար է. յաջորդ դասերուն մէջ շատ անգամ հարկ կ'ըլլայ աս բաներս նորէն յիշել. ան աւտենը հոս զանց ըրածներս ալ հոն կը բացատրեմ: Բայց դուք աս մի մոռնաք որ ըստուած կը պահանջէ մեզմէ որ մեր մարմնոյն ամէն մասանցը մէջ ներդաշնակութիւն պահենք. մեր մարմնի նը պատուական գործիք մըն է որ պիտի յարգենք ու անդադար կատարելագործենք, և բժիշկները այնպիսի ջանքով պիտի կանչուին մարդուս մարմնոյն առողջութիւնը հաստատելու, ինչ ջանքով որ քահանաները կը կանչուին հոգւոյն խաղաղութիւնը պահելու համար:

Այ որ իրեն կամ իր ծնողացը կեանքը կը կարճեցնէ պժգալի ագահութեամբ կամ դատապարտելի անհոգութեամբ մը, ըսել է թէ այնպիսին ըստուծոյ կամքը չձանձնար, անոր կարգաւորութեանը հակառակ կ'եղէ և արժանի կ'ըլլայ ան պատիժներուն որ ըստուած իր արդարութեամբը պահեր է անոնց՝ որ իր սուրբ օրէնքները ոտքի տակ կ'առնեն:

ԲՆԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

SOUVERAINETÉ

Սահմանի Գլխաւոր Բաժանմանը և այլ և այլ ազգաց քոմարներու վրայ տեղեկութիւն:

Տարի կ'ըսուի ժամանակին այն մասը որուն մէջ երկիրս ծրի խաւարման վրայ ամբողջ շրջան մը կը կատարէ:

Արովհետեւ հինները չէին կրնար այն-

1 Առաջին հատուածը երես 12:

պէս դիւրաւ իմանալ երկիրս ծրի խաւարման մէկ կէտէ մը ելլելով նոյն կէտը հասնիլը, ինչպէս լուսնի կանոնաւոր երեւոյթները, անոր համար շատերը կը կարծեն թէ իւրաքանչիւր ազգայն և այլ տարի կը գործածէ եղեր: Վիտորիոս Սիկիլիացի պատմիչը, Պլինիոս, Պլուտարքոս և ուրիշները կ'ըսեն թէ հին ատեն Եգիպտացւոց տարին սկզբան մէկ լուսնական ամիս էր, ետքէն երկու ամիս եղաւ, ետքէն իրեք, ետքէն չորս և վերջէն վեց լուսնական ամիս էր: Եւս վկայութիւններէս առիթ առնելով ոմանք, մանաւանդ Սոլոն, Եգիպտացւոց տարին այսպէս կարճ սեպեցին որպէս զի կարող ըլլան ուղածնուն պէս սուրբ գրոց նահապետներուն զարմանալի երկայնակեցութիւնը մեկնել. բայց առանց մէկ հաստատուն հիմունք մ'առնենալու: Եւրոպիան ծուռ է այս ենթացողութիւնը, վասն զի թէ որ ջրհեղեղէն առաջ Սոլոնիս ըսած տարիները մէյմէկ ամիս ըլլային, ան ատեն Ենթոյք, Սաղաղայէլ, Կայէն եօթը տարուան չեղած տղայ ունեցած կ'ըլլան, յառաջ քան այրութեան հասակն առնելու, որ աւելի զարմանալի է քան թէ ինն հարիւր տարի ապրիլը: Բայ ասկէց, Սոլոնէս ջրհեղեղէն առաջ ժամանակի ինչ բաժանմունք որ կը գործածէ, ջրհեղեղէն վերջն ալ նոյնը կը գործածէ:

Եւրոպիայի թէ որ ասոնց ըսածին պէս նահապետաց տարիները երկերկու ամիս ալ սեպելու ըլլանք, ըսել է թէ Փաղէկ, Սերուք հինգ տարուան չեղած որդի ունեցեր են, և հազիւ թէ քսանըչորս տարի ապրեր են, որով ըսել է թէ ասոնց կեանքը Եւրոպայի դայ, Յակովբայ ու մեր կեանքէն շատ կարճ քշեր է, ուր ընդհակառակն սուրբ գիրքը իբրեւ նոր բան կ'ըսէ թէ ասոնք առաջիններէն քիչ ապրեցան. և ընդհանուր ու շարունակ աւանդութիւն է ամենայն ազգաց մէջ թէ հինները մեզմէ շատ երկայն կ'ապրէին:

Սուրբ Վարդ ջրհեղեղի պատմութեանէն կ'իմացուի որ նոյն ատեն տարին